

RAFAŁ WÓJCIK

*Polish Literature for Children and Young Adults
Inspired by Classical Antiquity. A Catalogue,*
red. Katarzyna Marciniak, Elżbieta Olechowska,
Joanna Kłos, Michał Kucharski, Warsaw: OBTA
2013, ss. 444

Nakładem Ośrodka Badań nad Tradycją Antyczną w Polsce i Europie Środkowowschodniej (Wydział „Artes Liberales” Uniwersytetu Warszawskiego) ukazał się katalog zbierający książki dla dzieci i młodzieży, które zawierają bezpośrednie lub pośrednie odniesienia do kultury antycznej (starożytna Grecja i Rzym). Osobami odpowiedzialnymi za redakcję publikacji są Katarzyna Marciniak (filolożka klasyczna, italianistka), Elżbieta Olechowska (filolożka klasyczna i medioznawca), Joanna Kłos (studentka MISH na Uniwersytecie Warszawskim, laureatka Diamentowego Grantu) oraz Michał Kucharski (filolog klasyczny z Uniwersytetu Warszawskiego). Recenzentami książki byli prof. dr hab. Jan Kieniewicz (Wydział „Artes Liberales” Uniwersytetu Warszawskiego) oraz dr Mark O’Connor (College of Arts and Sciences, Boston College, Stany Zjednoczone). Pozycja ukazała się w nakładzie 160 drukowanych egzemplarzy (wykorzystanych podczas dyskusji w ramach projektu) i jest dostępna online w formacie PDF¹. Wydanie książki zostało sfinansowane przez Fundację Wydziału „Artes Liberales” dzięki grantowi przyznanemu przez Loeb Classical Library Foundation (Harvard University) Katarzynie Marciniak na projekt *Our Mythical Childhood... Classics and Children’s Literature Between East & West*. Sam projekt uzyskał także dofinansowanie z badań statutowych Uniwersytetu Warszawskiego. Szczegółową

¹ *Polish Literature for Children and Young Adults Inspired by Classical Antiquity. A Catalogue*, red. K. Marciniak, E. Olechowska, J. Kłos, M. Kucharski, Warsaw 2013 [online], [dostęp: 6.07.2013], dostępny w internecie: <http://www.kamar.domeczek.pl/OMC%20www/Polish%20Literature%20for%20Children%20&%20Young%20Adults%20Inspired%20by%20Classical%20Antiquity.%20A%20Catalogue.pdf>.

prezentację projektu Katarzyna Marciniak opublikowała w magazynie PAN „Academia”². Omawiana książka stanowi tylko drobną część interesującego projektu, z którym można się zapoznać online³. Bierze w nim udział kilkudziesięciu badaczy, przede wszystkim z Europy Środkowej i Wschodniej.

Zarówno strona projektu badawczego, jak i książka *Polish Literature for Children and Young Adults Inspired by Classical Antiquity. A Catalogue* dostępne są wyłącznie w języku angielskim. Jest to słuszna decyzja, zważywszy, że o polskiej literaturze dziecięcej i młodzieżowej w ogóle nie pisało się chyba zbyt wiele w językach kongresowych. Tematyka starożytności w publikacjach dziecięcych nie była dotychczas przedmiotem wnikliwych badań rodzimych filologów klasycznych. Chwalebne jest zatem, iż redaktorzy zdecydowali się na taki zabieg. Jest to tym bardziej zrozumiałe, że w projekcie bierze udział tak wielu zagranicznych badaczy, a grant na niego uzyskano z prestiżowego uniwersytetu amerykańskiego.

Książka podzielona została w przejrzysty sposób. Publikację otwiera wstęp Katarzyny Marciniak, która jasno przedstawia cele i założenia katalogu. W stworzeniu pracy brało udział 36 autorów (wymienionych na s. 18), którzy przygotowali ponad 120 haseł odnoszących się do książek 74 autorów (w tym jedna publikacja anonimowa z początku XIX wieku). Marciniak słusznie zauważa, iż na recepcję antyku wśród dzieci i młodzieży miały i mają wpływ nie tylko publikacje rodzimych autorów, ale także tłumaczenia z innych języków, by wymienić tylko książki Nathaniela Hawthorne’a czy J.K. Rowling. Jedynym wyjątkiem, gdy odnotowano dzieła opublikowane pierwotnie w innym języku, są te napisane przez wybitnego polskiego filologa klasycznego Tadeusza Zielińskiego (wydawał je po rosyjsku).

Na s. 19–444 opublikowano hasła osobowe autorów, w których książkach dla dzieci i młodzieży pojawiały się wątki związane ze starożytnością. Poszczególne hasła zostały skomponowane w przejrzysty i wygodny dla czytelnika sposób. Najpierw podano imię i nazwisko autora lub autorki (lub zaznaczono, że dzieło jest anonimowe) oraz lata życia, potem jego lub jej krótki biogram. Następnie dane bibliograficzne najnowszego wydania notowanej publikacji, informacje o pierwszym wydaniu, a także dane bibliograficzne przekładów na inne języki. Odnotowano także

² K. Marciniak, *W zwierciadle antyku*, „Academia. Magazyn Polskiej Akademii Nauk” 2012, nr 4 (32), s. 36–39.

³ *Our Mythical Childhood... Classics and Children’s Literature Between East & West* [online], [dostęp: 6.07.2013], dostępny w internecie: <http://www.kamar.domeczek.pl/OMC%20www/Our%20Mythical%20Childhood.html>.

gatunek (rodzaj) omawianego tytułu (np. powieść, powieść przygodowa, powieść historyczna, komiks, eseje). Dalej czytelnik może się zapoznać z krótkim streszczeniem całości, po którym znajduje się informacja o klasycznych motywach pojawiających się w niej, słowa kluczowe (np. Egipt, Minos, Tezeusz, Kreta, Troja, Ateny, bursztyn, kult krokodyla). Hasło kończy bibliografia prac na temat publikacji oraz informacja o osobie odpowiedzialnej za hasło wraz z adresem do korespondencji elektronicznej. Biogramy autorów zawierają zdjęcia (jeśli były dostępne), a przy adresie bibliograficznym każdej pozycji umieszczono zdjęcia okładek. Wśród nazwisk oczywistych, jak Tadeusz Zieliński, Jan Parandowski, Adam Bahdaj, Wiktor Gomulicki, Ludwik Jerzy Kern, Maria Konopnicka, Grzegorz Kasdepke czy Małgorzata Musierowicz, napotykamy nazwiska autorów zupełnie zapomnianych. Co ciekawe, twórcy katalogu zdecydowali się na opublikowanie również kilku haseł o książkach dostępnych wyłącznie w internecie.

Niewątpliwymi zaletami katalogu *Polish Literature for Children and Young Adults Inspired by Classical Antiquity* są przejrzysty układ zarówno w obrębie książki, jak i samych haseł, wydanie w języku angielskim, przypomnienie wielu nazwisk, które z pewnością w co najmniej kilku przypadkach odeszły w zapomnienie, sam pomysł badawczy, a także, co jest szczególnie ostatnio często podnoszone w różnych publikacjach oraz naukowych blogach, umożliwienie korzystania w wolnym dostępie. Chwalebne jest też zaangażowanie do pracy nad nim młodych badaczy i studentów. Bez wątplenia, jak Marciniak pisze we wstępie, książka ta może służyć badaczom, studentom, a także bibliografom i bibliologom. Cenne jest również to, iż autorzy nie ograniczyli się wyłącznie do wydawnictw zwartych, ale skrupulatnie przejrzeni też najważniejsze czasopisma dla dzieci i młodzieży („Miś”, „Świerszczyk”, „Płomyczek” i „Płomyk”). Zrozumiałe jest, że w pierwszej w Polsce publikacji musiano się ograniczyć do najważniejszych czasopism, i pozostaje mieć nadzieję, że w przyszłości także inne (choćby lokalne) czasopisma zostaną pod tym kątem przebadane.

Niestety, katalog pod redakcją Katarzyny Marciniak i jej współpracowników posiada też usterki i dość poważne w moim odczuciu niedociągnięcia. Chciałbym się ograniczyć do dwóch najbardziej jaskrawych.

Pierwszą, mniej istotną, ale jednak rażącą wadą, tym bardziej że książka skierowana jest do naprawdę szerokiego kręgu odbiorców (polskich i zagranicznych), jest strona graficzna publikacji. Fakt, iż praca przeznaczona jest już od początku do umieszczenia online, nie może pozwalać na to, by jej skład, dobór czcionki, a także opracowanie ilustracji nie zostały powierzone doświadczonemu grafikowi. Zwłaszcza że za powstanie

katalogu odpowiadają filologowie, czyli osoby miłujące słowo i, jak przypuszczam, książki same w sobie. O odbiorze pracy świadczy nie tylko jej treść, ale też szata graficzna, skład, dobór czcionek. Jest to szczególnie istotne, gdy mowa jest o książkach dla dzieci i młodzieży, a w tej kategorii, zarówno pod względem edytorstwa, jak i pod względem ilustracji, mieliśmy i mamy wielkie osiągnięcia (by wymienić tylko przepiękne pozycje wydawane obecnie przez takie wydawnictwa jak Wytwórnia, Dwie Siostry, Media Rodzina, format, Tako, Wydawnictwo Bona). Estetyka książek naukowych w ogóle w naszym kraju kuleje, nielicznymi chlubnymi wyjątkami są na przykład te publikowane przez domy wydawnicze *Karakter* albo *słowo/obraz terytoria*. Za skandaliczne uważam zamieszczenie ilustracji w niskiej rozdzielczości, niewyraźnych, a ponadto skanów okładek książek z naklejkami zawierającymi sygnatury czy kody kreskowe z bibliotek (np. *Bezszenność Jutki* Doroty Combrzyńskiej-Nogali, s. 51; oklejona okładka *Wspomnień niebieskiego mundurka* Wiktora Gomiczkiego, s. 67; *Bajki o czterech wiatrach* Hanny Januszowskiej, s. 89; *Nić Ariadny, czyli po nitce do kłębka* Anny Komornickiej, s. 132). O ile można to wytłumaczyć w przypadku pozycji unikatowych lub rzadkich (np. pochodzących z XIX wieku), o tyle jakość ilustracji i brak jakiegokolwiek ich obróbki przez wyszkolonego grafika uważam za kuriozalne, szczególnie w wypadku pozycji bezproblemowo dostępnych.

Drugą, ważniejszą, bo merytoryczną, wadą jest problematyka komiksowa w katalogu. Przyznaję, że z ciekawością przeglądałem książkę również pod tym kątem. Ucieszyłem się, widząc nazwisko Henryka Jerzego Chmielewskiego (znanego szerzej pod pseudonimem Papcio Chmiel), autora niezwykle popularnej serii *Tytus, Romek i A'Tomek*, na której wychowało się kilka pokoleń Polaków (pierwszy odcinek opublikowany został w „Świecie Młodych” w 1957 roku)⁴. Okazało się niestety, iż dwie książki *Tytusa* to jedyne komiksy, jakie zostały odnotowane przez autorów katalogu *Polish Literature for Children and Young Adults Inspired by Classical Antiquity*.

Tymczasem w ostatnich trzech dekadach ukazało się więcej tytułów komiksowych polskich autorów (bo, oczywiście, tłumaczone były także komiksy zagraniczne, jak seria o Asteriksie, cykl *Epoka brązu* Erica Shanowera, słynna powieść graficzna *300* Franka Millera czy uchodząca za

⁴ Więcej o *Tytusie*, a także o wielu innych polskich seriach i bohaterach komiksowych w: A. Rusek, *Leksykon polskich bohaterów i serii komiksowych*, wyd. 2 popr. i uzupeł., Poznań 2010 (pierwsze wydanie: Warszawa 2007). Dla bibliografów i prasoznawców cenne są także inne książki tego autora: idem, *Tarzan, Matolek i inni. Cykliczne historyjki obrazkowe w Polsce w latach 1919–1939*, Warszawa 2001; idem, *Od rozrywki do ideowego zaangażowania. Komiksowa rzeczywistość w Polsce w latach 1939–1955*, Warszawa 2011.

wybitny przykład komiksowego medium seria *Sandman* stworzona przez Neila Gaimana) w znacznie większym stopniu odwołujących się do mitologii i historii starożytności niż księgi VI (*Tytus olimpijczykiem*) i XIX (*Tytus aktorem*) *Tytusa, Romka i A'Tomka*. Zaskakujące jest również nieodnotowanie w bibliografii odnoszącej się do komiksów Chmielewskiego wspomnianego *Leksykonu* Adama Ruska. W przypadku pisania o komiksach w Polsce do książek dwóch autorów – Adama Ruska oraz Jerzego Szyłaka – zająć należy obowiązkowo.

Pozwolę sobie wymienić komiksy, które nie zostały odnotowane w katalogu, a powinny się w nim znaleźć:

Seria *Mity greckie*:

Jacek Bocheński (scen.), Zdzisław Byczek (rys.), *Atalanta najlepsza biegaczka świata*, Wydawnictwo „Sport i Turystyka”, Warszawa, 1991. *Mity greckie*, t. 1.

Marek Szyszko (scen. i rys.), *Sąd Parysa*, Sport i Turystyka, Warszawa, 1986. *Mity greckie*, t. 2.

A ponadto:

Stefan Weinfeld (scen.), Jerzy Wróblewski (rys.), *Legendy wyspy labiryntu*, Warszawa, Krajowa Agencja Wydawnicza, 1989.

Wiesława Wierzchowska (scen.), Zbigniew Kasprzak (rys.), *Zagłada Atlantydy*, Sport i Turystyka, Warszawa, t. 1: 1991, t. 2: 1988.

Barbara Milewska (scen.), Jerzy Ciechanowicz (rys.), *Impluvius et Compluvius apud Sarmatas*, Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1991.

Jarosław Miarka, Andrzej Rębosz (scen.), Jerzy Ozga (rys.), *Quo vadis? Komiks na motywach powieści Henryka Sienkiewicza*, cz. 1–2, Kielce, Kolporpress, [2001].

Najprawdopodobniej komiksów z motywami antycznymi rozsianych w prasie polskiej znalazłoby się więcej. Także powyższe przykłady są tylko pierwszymi z brzegu. Dokładne badania na temat różnych motywów w komiksach polskich autorów nie zostały jeszcze podjęte. Jak dotąd popularnością wśród polskich badaczy cieszył się przede wszystkim tzw. polski komiks historyczny⁵. Tymczasem w ostatnim czasie na Zachodzie komiksy, w których odnaleźć można wyraźne nawiązania do kultury antycznej, mitologii czy historii starożytnej, stały się obiektem

⁵ Por. m.in.: J. Czaja, *Historia Polski w komiksowych kadrach*, Poznań 2010; B. Janicki, *Polski komiks historyczny (lata 1920–2010)*, Opole 2010; artykuły różnych autorów w: „Zeszyty Komiksowe” 2011, nr 12.

zainteresowania filologów klasycznych, by przywołać tylko tom *Classics and Comics*⁶.

Za dość poważne niedopatrzenie uważam brak określenia przyjętej chronologii. Najwcześniejszym autorem wymienionym w katalogu jest Ignacy Krasicki. Brak jednak jakiegokolwiek uzasadnienia, dlaczego zaczęto od oświecenia, dlaczego skupiono się na doborze takich a nie innych autorów.

Katarzyna Marciniak we wstępie pisze, iż fakt opublikowania katalogu online pozwala na jego dalszy rozwój. Zastanawiam się, czy w takim wypadku nie byłoby bardziej sensowne stworzenie bazy danych lub interaktywnego portalu. Ułatwiłoby to nie tylko aktualizowanie książki, stworzenie jeszcze bardziej przejrzystego układu haseł powiązanych linkami, ale także linkowanie poszczególnych tytułów do dokumentów udostępnianych w bibliotekach cyfrowych. Katalog w obecnym kształcie nie jest ani pełnokrwistą książką, ani bazą danych. Katarzyna Marciniak zachęca czytelników do przesyłania uwag i uzupełniania publikacji. Jest to godny pochwały stosunek do czytelników.

Podsumowując, ukazał się bardzo ciekawy katalog, nie tylko ocalający od zapomnienia wielu autorów wartościowych książek dla dzieci i młodzieży. Jest to publikacja, która zgodnie z zamierzeniami autorów rzeczywiście może służyć zarówno badaczom, studentom, bibliografom, bibliotekarzom, jak i wszystkim zainteresowanym literaturą dziecięcą i młodzieżową, w której pojawiają się wątki antyczne. Istotne jest także, że książka ta ukazała się po angielsku, dzięki czemu ważny fragment polskiej kultury został udostępniony zagranicznym badaczom i czytelnikom zainteresowanym literaturą dziecięcą i młodzieżową. Szkoda tylko, że autorzy, starannie dobrawszy tytuły i zrobiwszy wnikliwą kwerendę, tak bardzo zlekceważyli szatę graficzną publikacji. Za duże niedopatrzenie uznać należy brak wymienionych przeze mnie powyżej tytułów komiksowych, co każe podejrzewać, iż dwie książki *Tytusa, Romka i A'Tomka* szczęśliwie znalazły się w katalogu przez przypadek.

⁶ *Classics and Comics*, red. G. Kovacs, C.W. Marshall, Oxford 2011.